

Мені було п'ять років, коли я вперше побачила смерть. Містер Гайленд, мій вихователь у дитячому садку, був веселим огрядним чоловіком. Його блискуча лиси́на й ідеально кругле обличчя нагадували мені місяць уповні. Одного дня ми разом із іншими дітьми сиділи перед ним, схрестивши ноги на шорсткому килимі, зачаровані театральним переказом «Кролика Петрика». Пам'ятаю, його м'ясисті стегна, що звисали з країв маленького дерев'яного стільчика. Щоким вихователя розчервонілися дужче, ніж зазвичай, але хто б зважився висловити свій подив із приводу такого його захоплення неймовірним сюжетом Беатрікс Поттер?

Щойно казка сягнула кульмінації, — коли кролик Петрик, рятуючись від лихого містера Мак-Грегора, загубив свій жакет, — містер Гайленд нараз замовк, так ніби хотів підсилити ефект від прочитаного. Ми всі витріщилися на нього, затамувавши подих в очікуванні продовження. Але замість того, щоб продовжити свою розповідь, містер Гайленд видав схожий на гикання звук і вирячив очі.

Потім, мов зрубана секвоя, він упав на підлогу.

Ми завмерли з широко розплющеними очима, гадаючи, що це наш улюблений вихователь таким чином посилює напруження своєї драматичної розповіді. Але

коли за кілька хвилин він не поворухнувся — навіть не змигнув розплющеними очима, — кімната вибухнула панічним верещанням дітей довкола.

Усіх, окрім мене.

Я підійшла до містера Гайленда достатньо близько, щоб почути, як із його легенів зринає останній подих. Поки гамір луною котився коридором, а інші вихователі вбігали до класної кімнати, я сиділа біля нього, спокійно тримаючи його за руку, спостерігаючи, як останній рум'янець зникає з обличчя чоловіка.

Після цього «інциденту» моїм батькам рекомендували відвести мене до психолога. Але вони, зазвичай більш аніж трішки зосереджені на собі, не помітили в мені суттєвих змін. Вони купили мені морозиво, погладдили по голівці і, вважаючи, що я завжди була дещо дивакувата, вирішили, що зі мною все гаразд.

Власне, так воно й було. Але відтоді я часто замислювалася, якими були б останні слова містера Гайленда, якби вони не стосувалися витівок аж надто неслухняного кролика.

2

Я не мала наміру лічити, скільки людей померло на моїх очах із дня смерті містера Гайленда тридцять один рік тому, але моя підсвідомість була сумлінним бухгалтером. Тим паче, що я наближалася до неабиякого рубежу — сьогодні кількість зросла до дев'яноста семи.

Я стояла на Канал-стріт, спостерігаючи, як світло задніх фар катафалка розчиняється в потоці машин. Естафету передано, я виконала свою роль.

Серед викидних газів і їдкої суміші сушеної риби й тармаринду я досі відчувала у своїх ніздрях запах смерті. Я не маю на увазі тління, що торкнулося тіла, — мені ніколи не доводилося мати з таким справу, адже сиділа поруч тільки з тими, хто перебував на межі між цим світом і потойбічним. Я маю на увазі дещо інше — той особливий запах, що з'являється, коли смерть уже зовсім поруч. Його важко описати — це як невовимий перехід від літа до осені, коли в повітрі вже відчувається зміна, але ще не збагнути, яка саме. За роки роботи доулою я навчилася розрізняти цей запах. Так я знала, що момент настав. І якщо близькі були поруч, я повідомляла, що час прощатися. Але сьогодні їх тут не було. Це трапляється частіше, ніж можна собі уявити. Насправді, якби не я, щонайменше половина з тих дев'яноста семи людей покинула б цей світ на самоті. Попри те що в Нью-Йорку

живе майже дев'ять мільйонів людей, це — місто самотності й жалю. Моя місія — зробити останні миті трохи менш самотніми.

Соціальна працівниця порекомендувала мене Гільермо місяць тому.

— Мушу попередити, — сказала вона по телефону. — Старий дуже злий та в'дливий.

Я не заперечувала — зазвичай це означає, що людина почувається наляканою, недолюбленою й самотньою. Тож, коли Гільермо майже не звертав на мене уваги під час перших кількох візитів, я не сприйняла це як щось особисте. Потім, коли я запізнилася на четвертий візит, бо випадково захряснула за собою двері квартири, і коли сіла поряд із його ліжком, він поглянув на мене очима, на яких бриніли сльози.

— Думав, ти не прийдеш, — мовив він із тихим відчаєм покинутої дитини.

— Обіцяю, цього не станеться, — відповіла я, стискаючи зашкарублу руку чоловіка у своїх долонях.

А я завжди дотримуюся обіцянок. Бути поруч із людиною в її останні дні — це привілей, особливо коли ти — її єдина опора в цьому світі.

У повітрі хаотично кружляли сніжинки, коли я покинула тісну квартиру-студію Гільермо в Чайна-тауні і йшла додому. Я могла б поїхати автобусом, але завжди видавалося, що виявлю неповагу, коли отак одразу повернуся до рутинного життя, коли хтось щойно його втратив. Мені подобалося відчувати, як крижаний вітер щипає щоки, спостерігати, як із кожним подихом

з'являється й щезає легка хмаринка — свідчення того, що я досі тут, що я жива.

Як людина, яка звикла бачити смерть, я завжди почувалася трохи розгубленою опісля. Була собі людина в цьому світі, а тепер її нема. Куди вона поділася — невідомо. В питаннях віри я здебільшого дотримувалася агностичних переконань, що лишало простір для віросповідань моїх клієнтів. Хай би де він тепер був, я сподівалася, що Гільермо залишив свою гіркоту позаду. Вочевидь, його стосунки з Богом не можна було назвати гармонійними. Поряд із його односпальним ліжком на стіні висів дерев'яний хрест, довкола кутів якого закручувалися краї обірваної пожовклої шпалери. Але Гільермо зрідка дивився на нього в пошуках розради, лише побіжно споглядав, так ніби уникав критичного погляду авторитетної фігури. Здебільшого ж він повертався до нього спиною.

За три тижні візитів до Гільермо я добре вивчила його житловий простір. Товстий шар бруду на єдиному вікні, що тамував денне світло, надаючи приміщенню особливої похмурості. Пронизливий скрегіт металу об метал, який лунав із старезного ліжка щоразу, коли чоловік змінював положення. Крижаний протяг, що продував до кісток і брався нізвідки і звідусіль. Скромні мешканці кухонних шафок — одна чашка, одна миска, одна тарілка — як мовчазне свідчення самотнього життя.

За ці кілька тижнів ми з Гільермо обмінялися хіба що десятьма фразами. Більше говорити не було потреби. Я завжди даю підопічним право самим вирішувати, хочуть вони наповнити останні дні розмовами чи насолоджуватися тишею. Озвучувати цей вибір нема потреби —

я розумію все без слів. Моя робота — зберігати спокій і бути поруч, даючи простір проживати останні дорогоцінні моменти життя.

Головне — не відвертатися від чужого болю. Не лише фізичного, спричиненого відмиранням тіла, а й душевного — від усвідомлення того, що життя добігає кінця, і розуміння, що його можна було б прожити інакше. Мати змогу бути справжнім у моменти найбільшої вразливості — цінніше за будь-які слова. І для мене це велика честь — дивитися людям у вічі і бачити їхній біль, дозволяючи йому існувати без прикрас, навіть коли смуток розбиває вщент.

Навіть коли власне серце рветься на шматки.

Порівняно з помешканням Гільермо, у моїй квартирі було трохи душно. Я скинула пальто і почепила його на вішак біля входних дверей, поверх купи вже навішаного на нього зимового одягу. Вішак запротестував, скинувши мій вовняний бушлат у зім'яту купу на підлозі. Я махнула на це рукою, сказавши собі — як завжди, коли у квартирі накопичувався безлад, — що дам цьому лад пізніше.

Насправді не весь цей хлам належав мені. Після смерті дідуся я успадкувала зручну для мене двокімнатну квартиру. Хоча, технічно, ще змалку була її орендаркою. Це був хитрий хід із боку дідуся, щоб гарантувати мені успадкування права на оренду квартири з контрольованою платою, уникнувши бюрократичних перепон, характерних для питань нерухомості Нью-Йорка. Протягом сімнадцяти років ми з дідусям співмешкали на третьому поверсі в таунхаусі, що мав занедбаний вигляд

як на тлі доглянутих сусідських будівель Вест-Вілледжа. Дідусь пішов у засвіти понад тринадцять років тому, але я досі не могла змусити себе розібрати його речі. Натомість поступово складала свої пожитки в обмеженому просторі поміж його речами. Попри те що я постійно дивилася смерті в обличчя, однак досі не могла прийняти, що його відсутність у моєму житті остаточна.

Горе жартує підступно: знайомий запах одеколону чи обличчя в натовпі, і всі вузли, зав'язані всередині, щоб упоратися з болем від втрати цієї людини, вмить розв'язуються.

Огорнувши змерзлими руками горнятко з «Ерл Греєм», я стояла перед книжковими полицями, щільно заставленими дідусевими підручниками з біології, застарілими атласами та морськими романами. Між ними тіснилися три пошарпані записники, що вирізнялися не так своїм виглядом, як одним-єдиним словом, написаним на корінці кожного з них. На першому — «ЖАЛІ», на другому — «ПОРАДИ», на третьому — «ЗІЗНАННЯ». У разі пожежі я б рятувала своїх домашніх улюбленців і ці записники.

Відколи я почала працювати доулою смерті, у мене з'явився ритуал — документувати останні слова кожного клієнта, перш ніж останній подих покине їхнє тіло. З роками я помітила, що люди часто відчують потребу щось сказати, помираючи, щось важливе, ніби вони усвідомлюють, що це — їхній останній шанс залишити слід у цьому світі. Зазвичай ці слова підпадають під одну з трьох категорій: те, що хотілося б зробити інакше, те, чого вони навчилися за життя, або таємниці, які вони зберігали і які нарешті готові були розкрити. Збирати ці слова здавалося моїм священним обов'язком, особливо